

ISSN (Print)2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

ВЕСТНИК
ЕВРАЗИЙСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА

BULLETIN
of L.N. GUMILYOV
EURASIAN NATIONAL
UNIVERSITY

Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ
ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES.
TURKOLOGY Series

Серия **ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ.**
ТЮРКОЛОГИЯ

№ 1 (130)/2020

1995 жылдан бастап шығады
Founded in 1995
Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Нұр-Сұлтан, 2020
Nur-Sultan, 2020
Нур-Султан, 2020

Бас редакторы: **Нургазина Р.А.**

с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Нечаева Е.Л.**, с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Ахметжанова Л.К.**, т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (халықаралық қатынастар)

Редакция алқасы

- Абжаппарова Б.Ж.** т.ғ.д., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Авдеева О.А. с.ғ.д., доцент, Лойола университеті, Чикаго, АҚШ (саяси ғылымдар)
Азмуханова А.М. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Әбдуалиұлы Б. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Әлібекұлы А. ф.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Әлиева С.К. т.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Барсуков А.М. с.ғ.к., доцент, Сібір басқару институты, ХШЖМҚРА филиалы (саяси ғылымдар)
Бирюков С.В. с.ғ.д., проф., Кемерово мемлекеттік университеті, Кемерово, Ресей (саяси ғылымдар)
Габдулина Б.А. т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Дәркенов К.Г. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Дүйсембекова М.К. с.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдыбалина А.С. PhD, доцент, Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдасбекова А.Н. с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Зимони Иштван проф., Сегед университеті, Сегед, Венгрия (түркітану)
Ибраев Ш. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Ирфан Шахзад PhD, Саяси зерттеулер институты, Исламабад, Пәкістан (халықаралық қатынастар)
Каиржанов А.К. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Кайыркен Т.З. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Кожирова С.Б. с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Конқобаев К. ф.ғ.к., проф., Түркі академиясы халықаралық ұйымы, Нұр-Сұлтан (түркітану)
Копежанова Д.Е. PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Ланко Д. А. с.ғ.к., доцент, Санкт-Петербург мемлекеттік университеті, Санкт-Петербург, Ресей (саяси ғылымдар)
Ласлу Марац PhD, проф., Амстердам университеті, Амстердам, Нидерланды (халықаралық қатынастар)
Мандана Тишеяр PhD, Алламе Табатабаи университеті, Тегеран, Иран (халықаралық қатынастар)
Невская И.А. ф.ғ.к., проф., Гете атындағы университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (түркітану)
Нұрбаев Ж.Е. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Оспанова А.Н. PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Пунит Гаур PhD, проф., Нью-Дели университеті, Нью-Дели, Индия (аймақтану)
Пауло Ботта PhD, проф., Ла-Плата ұлттық университеті, Ла-Плата, Аргентина (саяси ғылымдар)
Рыстина И.С. PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Сейит Али Авджу PhD, Ыылдырыма Бөзят университеті, Анкара, Түркия (аймақтану)
Сомжүрек Б.Ж. т.ғ.к., доцент, Astana International University, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Тәштемханова Р.М. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Шаймердинова Н.Г. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Сәтпаев к-сі, 2, 402 б.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: Ә.С. Жұматаева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы.

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде тіркелген. 25.05.18 ж. № 17125-Ж -тіркеу куәлігі

Басуға 30.03.2020 ж. қол қойылды

Ашық қолданудағы электрондық нұсқа: <http://bulphysast.enu.kz>

Мерзімділігі: жылына 4 рет. Тиражы: 25 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-432)

Editor-in-Chief: **Roza Nurtazina**
Doctor of Political Sciences, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Deputy Editor-in-Chief: **Yelena Nechayeva**, Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Deputy Editor-in-Chief: **Leila Akhmetzhanova**, Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)

Editorial board

- Bekzhan Abdualiuly** Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Bibikhadisha Abzhapparova Doctor of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Aiman Azmukhanova Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Akzhigit Alibekuly Can. of Philology, Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Saule Aliyeva Can. of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Ol'ga Avdeeva Doctor of Political Sci., Assoc.Prof., Loyola University, Chicago, USA (political science)
Aleksandr Barsukov Can. of Political Sci., Assoc.Prof., Siberian Institute of Management, Branch of RANEP, Russia (political science)
Sergey Biryukov Doctor of Political Sci., Prof., Kemerovo State University, Kemerovo, Russia (political science)
Bagysh Gabdulina Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Kurmangali Darkenov Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Maira Dyussebekova Can. of Political Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Shakir Ibrayev Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Irfan Shahzad PhD, Institute for Political Studies, Islamabad, Pakistan (international relations)
Abai Kairzhanov Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Tursynkhan Kaiyrken Doctor of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Kadyraly Konkobayev Can. of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Svetlana Kozhirova Doctor of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Danagul Kopezhanova PhD, Assoc. Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Dmitrij Lanko Can. of Political Sci., Assoc.Prof., St Peterburg Universiy, Saint Petersburg, Russia (political science)
Laszlo Maracz PhD, Prof. Amsterdam University, Amsterdam, Netherlands (international relations)
Mandana Tisheyar PhD, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (international relations)
Irina Nevskaya PhD, Goethe University, Germany, Frankfurt am Main (turkology)
Zhaslan Nurbayev Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Aigerim Ospanova PhD, Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Punit Gaur PhD, Prof. University of New Delhi, New Delhi, India (regional studies)
Paulo Botta PhD, Prof., National University of La Plata, La Plata, Argentina (political science)
Indira Rystina PhD, L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Seyit Ali Avcu PhD, Yildirim Beyazit University, Ankara Turkey (regional studies)
Baubek Somzhurek Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., Astana International University, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Raihan Tashtemkhanova Doctor of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Nurila Shaymerdinova Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Akbota Zholdasbekova Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Alua Zholdybalina PhD, Assoc.Prof., Kazakhstan Institute for Strategic Studies, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Zimonyi Istvan Prof., University of Szeged, Szeged, Hungary (turkology)

Editorial address: 2, Satpayev str., of. 402, Nur-Sultan city, Kazakhstan, 010008.

Tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31-432). E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Responsible secretary, computer layout: Aliya Zhumatayeva

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University **POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY Series**

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan. Registration certificate No. 17125-Ж from 25.05.2018

Signed in print 30.03.2020. Available at: <http://bulphysast.enu.kz>

Periodicity: 4 times a year. Circulation: 25 copies

Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan 010008; tel.: +7(7172) 709-500 (ext.31-432)

Главный редактор: **Нуртазина Р.А.**
д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит. науки)
Зам. главного редактора: **Нечаева Е.Л.**, к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан
(полит. науки)
Зам. главного редактора: **Ахметжанова Л.К.**, к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан,
Казахстан (международные отношения)

Редакционная коллегия

Абдуалиулы Б. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Абжаппарова Б.Ж. д.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Авдеева О. А. д.полит.н., доцент, университет Лойола, Чикаго, США (полит.науки)
Азмуханова А.М. к.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международные отношения)
Алибекулы А. к.ф.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Алиева С.К. к.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международ.отношения)
Барсуков А. М. к.полит.н., доцент, Сибирский институт управления – филиал РАНХиГС, Новосибирск, Россия (политические науки)
Бирюков С.В. д.полит.н., проф., Кемеровский государственный университет, Кемерово, Россия (полит. науки)
Габдулина Б.А. к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Даркенов К.Г. к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Дюсембекова М.К. к.полит.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдыбалина А.С. PhD, доцент, Казахстанский институт стратегических исследований, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдасбекова А.Н. к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международ. отношения)
Зимони Иштван проф., Сегедский университет, Сегед, Венгрия (тюркология)
Ибраев Ш. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Ирфан Шахзад PhD, Институт политических исследований, Исламабад, Пакистан (международ. отношения)
Каиржанов А.К. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Кайыркен Т.З. д.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Кожирова С.Б. д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Конкобаев К. к.ф.н., проф., Международная Тюркская академия, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Копежанова Д.Е. PhD, доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Ланко Д. А. к.полит.н., доцент, Санкт-Петербургский гос.университет, Санкт-Петербург, Россия (полит.науки)
Ласлу Марац PhD, проф., Амстердамский университет, Амстердам, Нидерланды (международ. отношения)
Мандана Тишеяр PhD, Университет Алламе Табатабаи, Тегеран, Иран (международ. отношения)
Невская И.А. PhD, Гете Университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (тюркология)
Нурбаев Ж.Е. к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Оспанова А.Н. PhD, доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Пунит Гаур PhD, проф., университет Нью-Дели, Нью-Дели, Индия (регионоведение)
Пауло Ботта PhD, проф., национальный университет Ла-Платы, Ла-Плата, Аргентина (полит.науки)
Рыстина И.С. PhD, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Сейит Али Авджу PhD, университет Йылдырыма Безита, Турция (регионоведение)
Сомжурек Б.Ж. к.ист.н., доцент, Astana International University, Нур-Султан, Казахстан (международ. отношения)
Таштемханова Р.М. д.ист.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Шаймердинова Н.Г. д.ф.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сатпаева, 2, каб. 402

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Ответственный секретарь, компьютерная верстка: А.С. Жуматаева

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева.

Серия: **ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТЮРКОЛОГИЯ**

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК

Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан

Регистрационное свидетельство № 17125-Ж от 25.05.18 г.

Подписано в печать: 30.03.2020 г.

Электронная версия в открытом доступе: <http://bulphysast.enu.kz>

Периодичность: 4 раза в год. Тираж: 25 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (вн.31-432)

МАЗМҰНЫ

<i>Алимбеков Р.Ж.</i> Қорқыт Ата: аңыз және тарих	11
<i>Аскербек А.А., Есдаулетова А.М.</i> Бұрынғы КСРО құрамындағы елдердің ЕАЭО үлгісіндегі интеграциялық процестері	17
<i>Бакалов В.Г.</i> XX ғасырдың бірінші жартысындағы эстондық құқықтық жүйенің қалыптасуына Ресейдің нормативтік әсері	30
<i>Бюлегенова Б.Б., Өтегұлов О.Ж.</i> Израильдің ядролық бағдарламасының аймақтық қауіпсіздікке әсері	38
<i>Гишар Ж-П., Жанбулатова Р.С., Дюсембекова М.К.</i> Қытай полицентрлік әлемде	45
<i>Долженкова Е., Бакалов В.Г.</i> Латвия мен Эстониядағы Ресейлік насихаттың салыстырмалы талдауы	54
<i>Досжан Р.А.</i> «Дейін» шылауының тарихи-этимологиялық негіздері	71
<i>Досмахамбетұлы Ф.</i> Студент жастардың діндарлық деңгейі: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті мысалында	78
<i>Досмахамбетұлы Ф., Онучко М.Ю.</i> Конфессияаралық келісім қазақстандық тұрақтылықтың негізі ретінде	90
<i>Досымхан Е. Д.</i> ЕЭО-қа мүше мемлекеттерінің сауда-экономикалық қатынастар контекстіндегі интеграциялық процестердің даму тенденциялары	98
<i>Ермекбаева Ж.К.</i> Қазақстан Республикасында саяси партиялардың қызметін қоғамдық бақылау	107
<i>Есдаулетова А.М., Еркебаланов К.А.</i> Ядролық энергетикадағы Америка Құрама Штаттарының көшбасшылық мәселесі	117
<i>Жакупов Р.К.</i> «Үлкен Еуразия» тұжырымдамасының қазақстандық көрінісі	124
<i>Камалджанова Т.А., Хусаинова А.Ж.</i> Ең ықпалды кибер науқандар	137
<i>Қожбанхан Е.К., Калдыбекова А.Д.</i> «Постшындық» («Post-truth»), медиа және саясат	145
<i>Кусаинова А.М., Тянь Юань.</i> ҚХР сыртқы саясатын жүзеге асырудағы «жұмсақ күштің» тиімді құралдары	154
<i>Насимов М. Ө.</i> Тарихи сана және оның негізгі түсініктері	162
<i>Рысбекова-Чатаклы А.Б., Адильбекова Э.</i> «Көкжарлы Барақ батыр» жырындағы Барақ батыр бейнесі	172
<i>Садри Хуман А., МақДауэлл Г.</i> Билік ауысуының өзара байланысы: Каспийдегі Америка-Иран қарым-қатынасы	178
<i>Таирова Н.Р.</i> Шыңжаң Орта Азиядағы «Бір белдеу - бір жол» бастамасын жүзеге асырудағы географиялық «ХАБЫ» ретінде	185
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиёмбай Б.С.</i> Қазақстандағы құмық диаспорасы тілінің ерекшеліктері	199

CONTENTS

<i>Alimbekov R. Zh.</i> Korkyt ata: Legends and History	11
<i>Askerbek A.A., Yesdauletova A.M.</i> EAEU is a sample for integration processes in the countries of former USSR	17
<i>Bakalov V.G.</i> Normative Influence of Russia on the Formation of the Estonian Legal System in the First Half of the Twentieth Century	30
<i>Byulegenova B.B., Otegulov O.J.</i> The impact of Israel’s nuclear program on regional security	38
<i>Guichard Jean-Paul, Zhanbulatova R.S., Dyussebekova M. K.</i> China in polycentric world	45
<i>Dolzhenkova E., Bakalov V.G.</i> Comparative analysis of Russian propaganda in Latvia and Estonia	54
<i>Doszhan R.</i> Historical and etymological basis of conjunction “Deyin”	71
<i>Dosmakhambetuly G.</i> Religious level of student youth: on the example of the L. N. Gumilyov Eurasian National University	78
<i>Dosmakhambetuly G., Onuchko M.U.</i> Interfaith Consensus as the Basis of Kazakhstan Stability	90
<i>Dossymkhan Ye.</i> The tendency of development of integration processes in the context of trade and economic relations of the EAEU participant countries	98
<i>Yermekbayeva Zh.K.</i> Public control over the activities of political parties in the Republic of Kazakhstan	107
<i>Yesdauletova A.M., Yerkebalanov K.A.</i> The United States of America nuclear energy leadership challenge	117
<i>Zhakupov R.K.</i> Kazakhstan’s vision of the concept “Great Eurasia”	124
<i>Kamaljanova T.A., Khussainova A.Zh.</i> The most influential cybercampaigns	137
<i>Kozhankhan E.K., Kaldybekova A.D.</i> Post-truth, media and politics	145
<i>Kussainova A. M., Tian Yuan.</i> Effective tools of “soft power” in the implementation of China’s foreign policy	154
<i>Nassimov M.O.</i> Historical consciousness and its main concepts	162
<i>Rysbekova-Chatakly A.B., Adilbekova E.</i> Image of Barak Batyr in Epos «Kokzharly Barak Batyr»	172
<i>Sadri Houman A., Greg McDowall.</i> Interlocking Power Shifts: US-Iran Relations in the Caspian	178
<i>Tairova N.R.</i> Xinjiang as a geographical « HUB « in China implementation of the initiative «One belt one road» in Central Asia	185
<i>Shaymerdinova N.G., Zhiyembay B.S.</i> Features of the language of the Kumyk Diaspora living in Kazakhstan	199

СОДЕРЖАНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

<i>Алимбеков Р.Ж.</i> Коркыт ата: предания и история	11
<i>Аскербек А.А., Есдаулетова А.М.</i> Интеграционные процессы в странах бывшего СССР на примере ЕАЭС	17
<i>Бакалов В. Г.</i> Нормативное влияние России на формирование эстонской правовой системы первой половины XX века	30
<i>Бюлегенова Б.Б., Отегұлов О.Ж.</i> Влияние ядерной программы Израиля на региональную безопасность	38
<i>Гишар Ж-П., Жанбулатова Р.С., Дюсембекова М.К.</i> Китай в полицентричном мире	45
<i>Долженкова Е., Бакалов В. Г.</i> Сравнительный анализ российской пропаганды в Латвии и Эстонии	54
<i>Досжан Р.А.</i> Историко-этимологические основы союза «дейін»	71
<i>Досмахамбетұлы Г.</i> Религиозный уровень студенческой молодежи: на примере Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева	78
<i>Досмахамбетұлы Г., Онучко М.Ю.</i> Межконфессиональный консенсус как основа стабильности Казахстана	90
<i>Досымхан Е. Д.</i> Тенденция развития интеграционных процессов стран-участниц ЕАЭС в контексте торгово-экономических отношений	98
<i>Ермекбаева Ж.К.</i> Общественный контроль за деятельностью политических партий в Республике Казахстан	107
<i>Есдаулетова А.М., Еркебаланов К.А.</i> Проблема лидерства Соединенных Штатов Америки в ядерной энергетике	117
<i>Жакупов Р.К.</i> Казахстанское видение концепции «Большая Евразия»	124
<i>Камалджанова Т.А., Хусаинова А.Ж.</i> Самые влиятельные кибер-кампании	137
<i>Қожбанхан Е.К., Калдыбекова А.Д.</i> «Пост-правда» («Post-truth»), медиа и политика	145
<i>Кусаинова А.М., Тянь Юань.</i> Эффективные инструменты «мягкой силы» в реализации внешней политики КНР	154
<i>Насимов М.О.</i> Влияние факторов терроризма, экстремизма и сепаратизма на национальную политику Китайской Народной Республики	162
<i>Рысбекова-Чатаклы А.Б., Адильбекова Э.</i> Образ Барак батыра в эпосе «Кокжарлы Барак батыр»	172
<i>Садри Хуман А., МакДауэлл Г.</i> Взаимосвязь смены власти: американо-иранские отношения на Каспии	178
<i>Таирова Н.Р.</i> Синьцзян как географический «ХАБ» в реализации инициативы «Один пояс - один путь» в Центральной Азии	185
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиембай Б.С.</i> Особенности языка кумыкской диаспоры, проживающих в Казахстане	199

КОЛОНКА РЕДАКТОРА

Политическое воззрение АБАЯ: критический синтез современности

В Казахстане 2020 год ознаменован 175-летним юбилем Абая Кунанбаева – выдающегося мыслителя и поэта, философия которого стала неотъемлемой частью культурной и национальной идентичности гражданского общества в мировом масштабе.

Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев в статье «Абай и Казахстан в XXI веке» призвал осмыслить творческое наследие великого Абая и рационально использовать его в деле модернизации общественного сознания и духовного развития нации. Концепция статьи стала важным компонентом государственной политики Казахстана, направленной на сохранение исторического наследия во имя будущего поколения.

Что может быть общего между жизненными установками, философией, знаниями Абая Кунанбаева XIX века и инновационной современностью XXI века?

Прежде всего отметим концепцию Абая о всесторонне развитом человеке, «Толық адам», в которой заложена идея о человеческом капитале: о трудолюбивых, открытых миру, стремящихся к постоянному развитию и добру граждан общества. Эта концепция в современных условиях становится главным ориентиром в воспитании студенческой молодежи в университетах Казахстана. Что мы должны извлекать из творчества Абая для политической науки? В чем актуальность и особенность политических воззрений Абая?

Обратимся к двум тенденциям политического воззрения Абая.

Во-первых. Эпоха Абая. Из политической истории мы знаем, что на рубеже XIX-XX веков в Казахстане происходили перемены в социально-экономической, политической и культурной сферах жизнедеятельности общества. Влияние капиталистических отношений, развитие демократической мысли, увеличение роли и значимости науки, образования способствовали началу прогресса и пересмотру устоявшихся ценностей, поиску новых ориентиров развития казахстанского общества.

Эпоха Абая - это время патриархально-феодалных устоев в казахской степи, которые стали трансформироваться с появлением товарно-денежных отношений, усилением феодального и колониального гнета, упразднением ханства, установлением волостного правления и вследствие борьбы за власть. В этих условиях политические воззрения и демократические стремления в борьбе за интересы трудового народа у Абая проявляются в его произведениях, отражающих проблемы социально-политической, экономической и культурной жизни общества.

К примеру, мыслитель поднимал вопросы демократизации судопроизводства, классовой сущности системы «выборов», политического союза царских властей и казахской феодальной верхушки в управлении регионами. На должности биев, по мнению Абая, «избираются невежественные люди», не знающие казахского обычного права, сводов законов, созданных Касымханом, Есимханом и Таукеханом.

По своим политическим взглядам Абай был далек от революционного демократизма и понимания необходимости модернизации экономической основы господствовавших общественно-политических порядков. Полагаем, что мыслитель с позиций идеализма считает политическую власть всеильной, так как все происходящее в общественной жизни зависит от воли людей, занимающих высокие государственные посты.

Другим аспектом в произведениях Абая стали идеи о роли общественных условий в формировании характера личности. Он писал: «Человек — дитя своего времени. Если плох тот или иной человек, то в этом виноваты все его современники». В одном из стихотворений 1902 года Абай отмечал: «Эпоха тянет за собой всех. Эпоха формирует людей», однако

рамки патриархально-феодалного общества не изменили его идеалистических взглядов на общественную жизнь.

Во-вторых. Эпоха XXI века. В наше время глобальные вызовы и риски требуют переосмысления Абая в современной политической науке. В условиях XXI века мировая цивилизация достигла суперскоростных инновационных технологий, люди стали образованными, креативными, активными участниками всех политических процессов гражданского общества. Однако сохранилась одна тенденция - социальные отношения природы человека, коммуникация между властью и обществом.

В этом аспекте книга наставлений «Гаклия» (Слова-назидания) Абая обретает особую актуальность в осмыслении богатства духовной культуры наших предков, в сохранении идентичности социума в потоке глобализации и социальной ответственности каждого гражданина.

В книге наставлений Абай излагает свое видение истории казахов, человеческого капитала, основанных на вопросах государственного управления, образования, нравственности, языка общения, права и морали. От культурного развития человека, считал мыслитель, напрямую зависит развитие мира. Чем больше узнает человек о мире, тем светлее становятся его душа и мысли. Высоконравственные люди — основа счастливого общества.

Проведем параллель между идеями Абая и актуализацией его концепций в государственной политике Казахстана.

Идеи Абая в XIX веке	Актуальность идеи в XXI веке
Концепция «полный человек»	Духовная основа человеческого капитала и социальная ответственность
Обучение и развитие народа	Непрерывное образование личности
Изучение иностранных языков	Концепция трехязычия в Казахстане
Уважительное отношение к родному языку	Развитие государственного языка
Изучение искусства	Формирование интеллектуальной нации
Единство народа и миролюбие	Конструктивный диалог между властью и обществом, Национальный совет общественного доверия
Проблема меритократии	Президентский молодежный кадровый резерв – социальный лифт для талантливой молодежи
Создание справедливого общества	Общество Всеобщего Труда Первого Президента Казахстана - Елбасы Н.А. Назарбаева и Концепция «народного государства» Президента РК К.-Ж.Токаева
Понятие «Камиль-мусульманин»	Съезды лидеров мировых и традиционных религий в Казахстане

В 32-ом слове «Слов-назиданий» Абай говорит о важности образования в жизни. К примеру, *«Когда вы изучаете науку, вы должны научиться знать правду, а не использовать свои знания, чтобы вступить в конфликт с кем-либо. Надеюсь помнить хорошо то, что ты знаешь, и надеюсь, что узнаешь то, что не знал... У человека есть два оружия для развития науки и образования, первое – мышление, обмен мнениями, второе – сохранить и защитить полученные знания».*

Эти мудрые слова должны стать эталоном для нашей студенческой молодежи: быть гражданами с высокими морально-этическими, культурными и общечеловеческими

ценностями. Вот почему идеи мудрого Абая по-прежнему актуальны.

Полагаем, что Абай, будучи первым евразийцем, призывал не замыкаться лишь в своей культуре, активно учить языки, познавать мировую культуру, обогащать тем самым свои познания об окружающем мире.

Для наших авторов, политологов, международников, тюркологов и регионоведов, есть большой диапазон исследования наследия Абая Кунанбаева в широком поле политической науки.

*С уважением, главный редактор,
доктор политических наук,
профессор ЕНУ им. Л.Н. Гумилева
Нуртазина Р.А.*

XFTAP 03.20

Р.Ж. Алимбеков

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Нұр-Сұлтан, Қазақстан
(E-mail: alimbekovrus@mail.ru)

Қорқыт Ата: аңыз және тарих

Аннотация. Мақалада қазақ халқында дәстүр болып сақталып, атадан балаға ауызша жетіп отырған аңыздардың қазақ тарихын, дәстүрін, мәдениетін, дүниетанымын зерттеудегі маңыздылығы мен Қорқыт Ата жайындағы аңыздардың тарихи негіздері қарастырылады.

Сырдың бойында жатқан Қорқыттың мазары, Оғыз мемлекетінің мәдениетіне тән Сырлы тамдар, «Қорқыт Ата кітабынан» көрініс тапқан тарихи оқиғалар, ондағы тарихи атаулар Қорқыт фольклор аясында жасалған кейіпкер емес, оғыз тайпасынан шыққан тарихи тұлға екендігін аңғартатын бірден бір дерек болып саналады.

Осыған орай, ғылыми еңбекте Аңызды зерттеудің теориялық, методологиялық аспектілерін қарастыра отырып, аңыздың дерекнамалық құндылығына мән беріледі. Қорқыт мұрасы, ол туралы аңыздардағы елді-мекен, жер-су атаулары мен адам есімдері сол аңыздардың тарихи шындығын аша түсетін бірден-бір дерек екендігі баса айтылады.

Түйін сөздер: аңыз, Қорқыт, дерекнама, тарих, теория, методология, түрік.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2020-130-1-11-16>

Қазақ халқында тамыры тереңде жатқан, атадан балаға бұзылмай жетіп отырған дәстүрдің бірі – ауызша тарих. Қазақтың ұзына бойғы тарихы аңыз-әңгімелерден, шежірелерден құралатыны шындық. Барша жұртқа мәшһүр болған ұлы қайраткерлер мен ірі оқиғалардың қай-қайсысын алып қарасақ та, аңызда айтылмағаны жоқтың қасы. Қазақтың жеке ел болып қалыптасу тарихынан бастап, ХХ ғасырдың басындағы ұлт-азаттық көтеріліске дейінгі аралықта Қазақстанның әр жерінде болған елеулі оқиғалар жөнінде аңыздар өте көп. Осындай тарихи аңыздардың кейіпкері – Қорқыт Ата.

Қорқыт тарихта болған ба? Әлде қиялдан туған көркем немесе діни бейне ме? Оның тарихи тұлғасы, қоғамдық қызметі төңірегінде сұрақтарға жауап іздеген әлемдік деңгейдегі Ф.Дитц, Э. Росси, В.В. Радлов, В. В. Бартольд, А. Ю. Якубовский, Г. Араслы, М. Тахмасиб, Х. Короглы, О. Гокиай, М. Ергин, Э. А. Султанлы, В.М. Жирмунский, Ш. Уәлиханов, Ә. Марғұлан, А. Жубанов, Ә. Қоңыратбаев, М. Жолдасбеков, Ш. Ыбыраев т.б. бірнеше ғалымдар зерттеулер жүргізген. В.М. Жирмунский «Огузский героический эпос» (1974) [1, 558 б.] атты ғылыми зерттеу жұмысында түрік халықтарының эпосына жан-жақты талдау жасай отырып, Қорқыт аңыздарында кездесетін жер, су атаулары, оқиғалар желісі қазақ даласында орын алғандығына, Қорқыт Ата кітабындағы жырлардың Сырдың бойында туындағанына күмән келтірмейді. Алайда, «Қорқыттың тарихи прототипін анықтауда үлкен ғылыми қызығушылық тудыруы екі талай. Қорқыт – аңыз-әңгімелердің негізінде жинақталған, жиынтық обрыз», – деген пікірін білдіреді. Дегенмен, аңыздың тарихи оқиғаларға негізделіп туатынын мойындайды. Біраз ғалымдарда осы пікірдің төңірегінде ой қозғайды.

Аңыз дегеніміз не? Аңызға арқау болған оқиғаларды, ұлы тұлғаларды зерттеуде, олар жайында айтылған аңыздар шынайы дерек бола ала ма? Сол аңыздардың тарихи негізін анықтауда неге сүйенуге болады? Қорқыт Ата туралы аңыздардың тарихи негізі бар ма? - деген сұрақтарға ғылыми тұрғыдан жауап іздеу, жан-жақты зерттеу осы ғылыми жұмыстың мақсаты болмақ.

Ш. Уәлиханов 1852 жылы Сібір кадет корпусында оқып жүрген кезінде-ақ

қазақтардың тарихи аңыз-әңгімелерін жинастырып, осы қазақтардың көнеден қалған мұрасы және аңыз-ертегілері арқылы Шығыстың ежелгі тарихында жаңалық ашуды көздейді [2, 383 б]. Осылайша аңыздағы деректердің құндылығын түсінеді. Соған мән бере отырып, Ш. Уәлиханов тұңғыш рет аңыздың тарихи оқиғалар мен адамдар жайында болатынын айтады.

Мұхтар Әуезов өз еңбегінде аңызға: «Тарихта болған адамдар жайында айтылған, халық шығарған көркем әңгіме» - деген, анықтама бере отырып, мынандай ерекшеліктерін атайды: «Аңыз – әңгіме етілетін адамның өз өміріндегі шын ісі мен мінезінің суреттеуінен, аңғарғанынан туады; аңыз-әңгіменің тарихтық адамды біржолата өзіне ұқсамаған кейіпке түсіріп әкететіні болмайды; әрбір аңыз-әңгіменің негізінде тарихта болған адамның шын кескінінің түбегейлі ерекшеліктері жүреді...» - деген баға береді [3, 55 б]. Қаныш Имантайұлы, ел аузындағы ескі сөздің қазақ тарихын, дәстүрін, мәдениетін зерттеуде таптырмас дерек екендігін сөз етеді [4, 322 б]. Қазақы дүниетаным негізінде айтылатын аңыздардың астарына үңіле отырып шынайы тарихқа көз жеткізуге болады. Олай дейтініміз, аңызда айтылған хабар, оқиға еш күмән туғызбайды, өйткені оның түп негізі – тарихи шындық. Бұл – біріншіден. Екіншіден – аңыздың мазмұнын растайтын дерек ретінде жердің аты, белгілі қайраткердің есімі, я болмаса жыл мезгілі аталып отырады. Үшіншіден – аңыздың айтылу мәнері тұрақталған, ол ылғи үшінші жақтан және өткен шақта баяндалады [5, 129 б].

Сонымен қатар, ауызша тарихта, ондағы деректер қазақтың тарихын, мәдениетін, дүниетанымын зерттеуде бұлтартпас дерек бола алады, - деп, түсінеміз. Өйткені «Тарихи фольклор – жазба ескерткіштер болмаған немесе сақталмаған ежелгі кезеңдегі халықтың этногенезін қалыптастыру жұмыстары барысында бірден бір шынайы дерек болып табылады», - деп, атап өтеді Л.С. Толстов өзінің еңбегінде [6, 11 б]. Ортағасырдағы түрік, парсы тарихнамасын зерттеуші белгілі шығыстанушы В.П. Юдинн, Өтеміс қажы шығармасын зерттеу барысында қария сөз, шежіре, дәстүрлі ауызша тарих жөнінде ғылыми пікір білдіре отырып, олардың үлкен тарихи мәні бар тарихи дерек ретінде қарастыруды сөз етсе [7], көне Түрік тарихын зерттеуші ғалым Ю.А. Зуев, түрік генеалогиялық аңыздарын түрік тарихын зерттеуде таптырмас дерек екеніне тоқталады. Осылайша Ю.А. Зуев, көне қытай деректерінде сақталған түріктердің мифтік сюжеттерін талдау арқылы, түріктердің әлеуметтік-генеалогиялық жүйесіне байланысты әртүрлі ұғымдардың, наным-сенім мен діни, мифологиялық деректердің негіздерін ашуға қол жеткізеді [8]. Ю.А. Зуевтің бұл жасаған тұжырымдарын қазақ аңыздарының мәтіндерінде сақталған ескі мифологиялық және терең астарлы ұғымдарды анықтауда қолдануға болатын әдістер деп санаймыз.

Ел аузында сақталған «қария сөз», ауызша тарих ортағасырлық жазба ескерткіштердің негізгі дерекнамасы болды десек қателесе қоймаспыз. Белгілі тарихшы Мұхамед Хайдар Дулатидің «Тарихи Рашиди» шығармасының басым көпшілігі ауызша тарихнама негізінде жазылған [7, 65 б.]. Ол өз кезегінде «Әлемдегі барлық халық өзінің ата-бабалары туралы аңыздар мен әфсаналарды тарихи дерек есебінде пайдаланып, одан мысалдар келтіріп, нақты дәлел ретінде ұсынады: әсіресе түрік халықтары өзінің барлық сөзі мен ісін, даудың шешімін ата-бабаларының өсиет сөзі мен аңыздарына сүйене отырып шешеді», [9, 62-66 б] – деп, аңыз әңгімелердің түрік халықтарының тарихын жазуда басты дерек екендігін баса айтып, оның маңыздылығын атап өтеді. Сонымен қатар, Ұлы дала тұрғындары – түріктердің ауызша тарихи білімі шығыстың, батыстың ежелгі, орта, ерте ортағасырлық жазба ескерткіштерінде де көрініс тапқан. Мысалы: Рашид-ад-динның атақты «Жамиғ аттауарих» еңбегі де ауызша тарихнаманың жазбаша үлгілері десек болатындай. Өйткені, Рашид-ад-дин өз еңбегінде: «түрік, араб, франк, ғалымдары мен тарихшыларының өз халықтары туралы қалдырған жылнамалары, қария сөздері, аңыздары бар, сол халықтардың білетін шежіре адамдарына сауал қойып, беделді адамдарынан сұрастырдық», - деп, жазған болатын [10, 9-11 б]. Бұл ортағасырлық жазба ескерткіштердің жазбаша және ауызша тарихнаманың негізінде жазылған еңбектер екендігін білдірсе керек.

Бағзы заманнан бері халықтың санасында жатталып, атадан балаға ауызша беріліп келе жатқан қазақ халқында кең тараған аңыздардың тарихи тамырының кеңдігінің, тереңдігінің, шынайылығын және оның «тарихи» жанрларының тек мифологеммен ғана емес, сонымен қатар нақты фактімен де байланысының бар екендігін мойындау, зерттеушілер үшін де кең мүмкіншілік ашады. Көптеген ғалымдар үшін, әртүрлі аңыз-әңгімелер белгілі бір тарихтың нақты оқиғалары туралы көмескі естеліктері, ол тарих болғанмен де, халықтың бұрмаланған күмәнді жады мен мифопоэтикалық санасындағы тарих болып табылады. Алайда, аңыздың нақты тарихи оқиғаларға негізделіп айтылатынын ғалымдар дәлелдегеніне көзіміз жетті. Осындай аңыздарға арқау болған, түрік дүниетанымы мен мәдениетінің дамуына айтарлықтай үлес қосқан, тұтас түркі дүниесі қадірлеген тұлғаның бірі – Қорқыт Ата.

Қорқыт Ата мұрасы – Түркия, Әзірбайжан және басқада түрк халықтарында біршама зерттелген. Ал қазақ халқында сақталған Қорқыт туралы аңыздардың тарихи негіздері жайында зерттеу жұмыстар жүргізілмеді деуге болады. Осы Қорқыт туралы аңыздарда кездесетін жер-су, елді-мекен атаулары, дүниетанымдық түсініктері мен қазақ жеріндегі ежелгі заманнан бұзылмай сақталып келе жатқан тарихи-археологиялық ескерткіштердің этимологиясын салыстыра отырып зерделейтін болсақ, аңыздардың шынайы тарихи негіздерін аңғару қиын емес.

Осындай тарихи ескерткіштердің бірі – Орталық Қазақстанда Жыланшық өзенінің жағасында жатқан «Сырлы там» күмбезі. Бұл Ұлы далада бұрын-сонды салынған күмбездердің ең көркемі. Сырлытамның ішкі жағы әдемі, алтын түстес сырмен боялған және әр түрлі суреттер салынған. Солардың ішіндегі, ең бастысы, үлкен балықты айдаһар жыланның қуып келе жатқан суреті. Сурет – оғыз-қыпшақ қарым қатынасын бейнелейтініне шүбә келтіре алмаймыз. Балық – оғыздарды бейнелесе, аузын арандай ашқан жылан – қыпшақтардың тотемі. Қыпшақтардағы қасиетті жылан тотемі (түйме) – Шығыс авторларында «кай», Батыс авторларында «змей» түрінде кездеседі. [11, 102 б]. Ұлы даланы мекендеген түрік халықтарының дүниетанымында тотемнің орны ерекше. Олардың тіршілігі сонымен тығыз байланыста дамып, тотемдік ұғымдар, таным-түсініктер халықтың саяси қарым-қатынастарында да, мәдени идеологиялық байланыстарында да көрініс беріп отырғанын тарихи деректерден аңғару қиын емес. Қорқыт Ата – Оғыз-қыпшақ дәуірінің көрнекті тұлғасы. Сол заманның куәсі. Қорқыт туралы аңыздарда кездесетін тотемдік белгілер, Тәңірлік дүниетанымдық ұғымдар, аңыздың тарихи негізі.

Қорқыт туралы аңыздардың тарихи негізін, шындығын анықтайтын негізгі деректер – аңыздарда кездесетін елді-мекеннің атаулары, топонимдер, антропонимдер, археологиялық артефактілер екендігін ғалымдар да анықтаған. Сол Қорқыт жырлары мен аңыздарында кездесетін есімдер мен топонимдер, тарихи оқиғалар қазақ даласында жасап, осында сақталып келеді. Мысалы, Қорқыт есімімен тығыз байланысты жырлар мен аңыздарда кездесетін Алатау, Қаратау, Қазығұрт, Қазылық тауы, Көкше теңіз, яғни Балқаш көлі, Арқа белі. Оғыздардың астанасы болған – Жанкент. Қазақы аңыздар бойынша қаланы ордалы жылан басып, толық күйрейді. Қаланың данты адамдары – Қорқыт ата, Сарман құса, Сан-жақ сұлтан, оның жұбайы – Бикем, олардың ата-аналары тегісімен жыланның шағуымен өледі [12, 194 б]. Осы қала туралы аңыздың тарихи шындығын ашу үшін оның астарына үңіліп, сол замандағы халықтың дүниетанымымен салыстыра отырып қарастырса, оның тарихи негізін анықтауға болады. Бұл – зерттеуді қажет етеді. Сонымен қатар, Жыланшық, Шәуілдір, Түркістан, Қарашық сияқты жер-су аттары, Домбауыл, Байбөрі, Бамсы Байрақ (Алпамыс), Байшұбар, Бану шешек, Қазан, т.б. есімдер мен ру аттары, оғыз-қыпшақ заманының тарихынан сыр шертіп тұрған, аңыз-әңгімелерге негіз болған Гүлбаршынның атымен аталатын қала «Баршынкент» те, Баршын сұлуға арнап салынған көркем кесене «Көккесене» де Сырдария өзенінің бойында екені тарихтан белгілі [12, 180 б.].

Бұл – Қорқыт атаның өмір сүрген өлкесі де, ол туралы аңыздардың, жырдың тууына түрткі болған түпкі сюжеттер, табиғаты да, дүниетанымы да Ұлы Далаға тән екенін және ол аңыздардың тарихи шындығын аңғартса керек. Сонымен қатар, Қорқыттың тарихи шындығын аша түсетін тағы бір асыл қазынасы – музыкалық мұрасы. Оның күйлері сонау ықылым заманнан бері үзілмей, бүгінгі күнге дейін жалғасын тауып келеді. Қорқыттың күйін, оның сарынын қазақ сахарасында осы уақытқа дейін сақтап, тартып келген атақты қобызшы-бақсылар еді. Олардың ішінде халық арасында атағы көпке жайылған ең танымалдылары – Бағаналы Қойлыбай бақсы, Бағаналы Балақай бақсы. Сыр бойындағы бақсылардың ең ұлысы – XVIII ғасырда жасаған Нұрғали бақсы. Олар өздерін Қорқыт атаның ұрпағымыз деп санайды [12, 145 б.]. Бақсылардан жеткен «Башпай», «Елім-ай, халқым-ай», «Тарғыл тана», «Ұшардың ұлуы», «Желмая», «Сарын», «Қоңыр», «Қорқыт» сынды Қорқыт Ата күйлері бар. Күйлерді орындап жеткізушілер Н. Шәменұлы, Д. Мықтыбаев, Ж. Қаламбаев, М. Жарқынбеков, М. Қошаев, Т. Бұзаубақова, Б. Қосбасаров, Ә. Жұмабеков, Ш. Еренбеков. Қорқыт ата күйлерін бүгінгі таңда насихаттап жүрген қобызшы-ғалым – Ә. Қазақбаев Қорқыт күйлерінің 20-ға жуық нұсқаларын тауып «Қорқыт Ата күйлері мен аңыздары» деген еңбекті басып шығарды [13].

Қорыта айтқанда, қазақ даласында оғыз-қыпшақ заманынан қалған тарихи-археологиялық ескерткіштер, елді-мекендер мен жер-су аттары, адам есімдері, ру аттары және қазақ халқында дәстүр болып жалғасып келе жатқан Қорқыт Атаның музыкалық мұрасы, оның тарихи тұлғасын, ол туралы аңыздардың тарихи шындығын аша түседі. Аңыздардың астарына үңілген сайын Қорқыт дәуірінен кейін, бірнеше ғасыр өтседе қазақ даласында Қорқыт мұрасының, оның жүріп өткен іздерінің сайрап жатқанына куә боламыз.

Бұл – тарихи шындық. Оны – зерттеу қазіргі ғылым талабы.

Әдебиеттер тізімі

1. Жирмунский В.М. Тюркский героический эпос. – М-Л.: «Наука, 1974. – 558 с.
2. Валиханов Ч. Собрание сочинений. Том 1. – 3-е изд. – Алматы: Издательство «Алатау», 2010. – 432 с.
3. Әуезов М. Уақыт және Әдебиет. – Алматы: Қазақтың мем. көркем әдебиет баспасы, 1962. – 428 б.
4. Сәтбаев Қ. Таңдамалы. Қазақстан – менің Отаным. 1-том / Құраст. Қ.А. Ақышев, Т.М. Әлжанов – 2-ші бас. – Шымкент: «Оңтүстік полиграфия», 2007 – 384 б.
5. Қасқабасов С. Шығармалары. Т.1. Жаназык. Әр жылғы зерттеулер. – Астана: «Фолиант», 2011. – 568 б.
6. Толстова Л.С. Исторические предания Южного Приаралья: к истории ранних этнокультурных связей народов Арало-Каспийского региона. – Москва: Наука, 1984. – 245 с.
7. Утемиш хаджи. Чингиз-наме. – Алматы: Ғылым, 1992. – 296 с.
8. Зуев Ю.А. Ранние тюрки: очерки истории и идеологии. – Алматы: Дайк-Пресс, 2002.—338 с.
9. Жолдасбеков М. Орхон ескерткіштерін зерттеудің кейбір мәселелері //Байырғы түркі өркениеті: жазба ескерткіштер (Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 10 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары, Астана қаласы, 2001 жылғы 18-19 мамыр). – Алматы, 2001. – 584 б.
10. Рашид-ад-дин Фазлуллах Хамадани. Жамиғ ат-тауарих (Тарихтар жинағы, XIVғ.) Көптомдық. 1-том. – Астана: Фолиант, 2018. – 596 б.
11. Артықбаев Ж.О. Қазақ тарихы мен этнологиясының мәселелері I том. – Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ, 2007. – 300 б.
12. Марғұлан Ә. Ежелгі жыр, аңыздар (ғылыми-зерттеу мақалалар). – Алматы: Жазушы, 1985. – 368 б.
13. Қазақбаев Ә. Қорқыт Ата аңыздары мен күйлері. – Астана: «Ғылым», 2018. – 166 б.

Р. Ж. Алимбеков

*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Нур-Султан, Казахстан*

Коркыт ата: предания и история

Аннотация. В статье рассматриваются историческая основа легенд о Коркыт Ата и значение устных преданий, сохранившихся среди казахов, в изучении истории, традиций, культуры, мировоззрения казахского народа.

Могила Коркыта, мавзолей Сырлытам эпохи огузов, расположенный вдоль Сырдарьи, исторические события и исторические названия отраженные в «Книге Коркыт Ата» – единственное свидетельство того, что Коркыт является историческим человеком из племени огуз, а не героем из фольклора.

На основе теоретических и методологических аспектов исследования легенд и устных преданий, делается особый акцент на источниковедческой ценности преданий. Таким образом, наследие Коркыт Ата, а также топонимы, гидронимы и антропонимы, встречающиеся в преданиях о нем, в работе рассмотрены как единственные источники, раскрывающие историческую реальность тех устных преданий.

Ключевые слова: предания, Коркыт, источник, история, теория, методология, турки.

R. Zh. Alimbekov

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Korkyt ata: Legends and History

Abstract. This article describes the historical basis of the legends about Korkyt Ata and the importance of oral traditions that have been preserved among the Kazakhs in the study of the history, traditions, culture, worldviews of the Kazakh people.

The tomb of Korkyt, the mausoleum of Syrlytam in the Oguz era, located in the Syr Darya, historical events and historical names reflected in the Book of Korkyt Ata are the only evidence that Korkyt is a historical person from the Oguz tribe, and not a hero made up of folklore.

On the basis of the theoretical and methodological aspects of the study of legends and oral traditions, a special emphasis is placed on the source-study value of traditions. Thus, the heritage of Korkyt Ata, as well as the toponyms, hydronyms and anthroponyms found in the legend about him, are considered in the work as the only sources that reveal the historical reality of those oral traditions

Keywords: Legend, Korkyt, Source, History, Theory, Methodology, Turks.

References

1. Zhirmunsky V.M. Tyrkskij geroicheskiy e'pos. [Turkic heroic epic] (Nauka, Moscow-Leningrad, 1974, 558 p.).
2. Valihanov SH. Sobranie sochinenij [Collected works]. Volume 1, 3rd ed.] (Izdatelstvo «Alatau», Almaty, 2010, 432 p.).
3. Auezov M. Uakyt zhane adebiet [Time and Literature] (Kazaktyn mem. korkem adebiet baspasy, Almaty, 1962, 428 p.).
4. Satbaev K. Tandamaly. Kazakstan – menin Otanym [Custom. Kazakhstan is my homeland]. Volume 1, Compilers K.A. Aqyshev, T.M. Alzhanov, 2nd edition («Ontustik poligrafiya», Shymkent, 2007, 384 p.).
5. Kaskabasov S. Shygarmalar. T.1. Zhanazyk. Ar zhylyg zertteuler [Works. Zhanazyk. Annual study], Volume 1, (Foliant, Astana, 2011, 568 p.).
6. Tolstova L.S. Istoricheskiye predaniya Yuzhnogo Priaral'ya: k istorii rannikh etnokul'turnykh svyazey narodov Aralo-Kaspiyskogo regiona [Historical traditions of the South Aral Sea region: on the history of the early ethnocultural ties of the peoples of the Aral-Caspian region] (Nauka, Moscow, 1984, 245 p.).

7. Utemish khadzhi. Chingiz-name [Genghis Nama] (Gylym, Almaty, 1992, 296 p.).
8. Zuyev Yu.A. Ranniye tyurki: ocherki istorii i ideologii [Early Türks: essays on history and ideology] (Dayk-Press, Almaty, 2002, 338 p.).
9. Zholdasbekov M. Orxon eskertkishterin zertteudin keibir maseleleri [Some problems of the study of Orkhon-Yenisei monuments], Bayırғы түркі өркенieti: zhazba eskertkishter [Ancient Turkic civilization: written monuments], Kazakstan Respublikasy Tauelsizdiginin 10 zhyldygyna arналган халыкаралык gylymi-teoriyalыk konferenciya materialdary [Materials of International Scientific and Theoretical Conference dedicated to the 10th Anniversary of the Independence of the Republic of Kazakhstan], Astana, 18-19 May 2001]] (Almaty, 2001, 584 p.).
10. Rashid-ad-din Fazlullah Hamadani. Zhamig at-tauarih (Tarihtar zhinağı, XIV g.) [Zhamiğ at-tauarih] (History Collection, XIV c.), Multivolume. Volume 1] (Foliant, Astana, 2018, 596 p.).
11. Artykbaiev Zh.O. Kazak tarihy men etnologiyasynyn maseleleri [Problems of the Kazakh History and Ethnology]. Volume. I (Pavlodar, “ECO” GOF, 2007, 300 p.).
12. Margulan A. Ezhelgi zhyr, angyzdar (gylymi-zertteu maqalalar) [Ancient poems, legends (scientific articles)] (Zhazushy, Almaty, 1985, 386 p.).
13. Qazaqbaev A. Korkyt Ata anyzдарy men kuileri [Legends and kui Korkyt ata] («Gylym», Astana, 2018, 166 p.).

Автор туралы мәлімет:

Алимбеков Р.Ж. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Халықаралық қатынастар факультетінің докторанты, Сәтпаев көш. 2, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Alimbekov R.Zh. – PhD Student of Faculty of International Relations L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str. 2, Nur-Sultan, Kazakhstan.